

Jaargang 40

Prijs € 5,90

September 2009

Examens

Scholierenverkiezingen

Burgerschapseducatie

Maatschappij & Politiek

**Vakblad voor
Maatschappijleer**

Inhoud

In de war	4
<i>Recensie vmbo-bb-examen Maatschappijleer 2009</i>	
Goed fout of fout goed	6
<i>Recensie vmbo-kb-examen Maatschappijleer 2009</i>	
Leuk en goed te doen	7
<i>Recensie vwo-examen Maatschappijleer 2009</i>	
Niet leren voor eindexamen	8
<i>Adviezen voor gedegen examen voorbereiding</i>	
Conformering en dissidentie (2)	10
<i>Burgerschapeducatie</i>	
De straat op	12
<i>Verslag van enquête Europese verkiezingen door vmbo-leerlingen</i>	
Toonbeeld van gematigdheid	14
<i>Analyse Scholierenverkiezingen voor Europees Parlement</i>	
Gewoon dezelfde schoenen	16
<i>Verslag Scholierenverkiezingen in Schiedam</i>	
Gelukkig Globaland	18
<i>Project ter bevordering van wereldburgerschap</i>	
RUBRIEKEN	
Geknipt & geschoren	3
Grom	15
Lesmateriaal	20
<i>Onbewoond eiland</i>	
Ingezonden	21
NVLM	22
Gesignaleerd	23

Redactioneel

We kregen een kleur van opwinding toen we de proeven van dit nummer onder ogen kregen. Onze uitgever, het Instituut voor Publiek en Politiek, pakt uit met een hele nieuwe opmaak, in full colour! De redactie is opgetogen, en hoopt en verwacht dat u dat ook zult zijn.

We - en dan bedoel ik iedereen die bij Maatschappijleer betrokken is - zouden geen docenten zijn als we niet een paar eigenwijzerige kritiekpuntjes hadden, maar in het algemeen is het oordeel over de centrale examens Maatschappijleer zonder meer positief. Dat bewijzen de recensies die in dit nummer zijn opgenomen. *Maatschappij & Politiek* vroeg docenten nu eens niet om een systematische bespreking van de vragen, maar om een algemene indruk, geïllustreerd met een paar concrete voorbeelden.

Relatief veel vmbo in dit nummer en niet alleen vanwege die examenbesprekingen. Europa bijvoorbeeld, en de verkiezingen voor het Europees Parlement - niet bepaald onderwerpen waar je vmbo-leerlingen voor op de banken krijgt - blijken wel degelijk enthousiaste belangstelling te kunnen genereren als maar voor een minder alledaagse aanpak gekozen durft te worden.

Hoe begin je met een vmbo-klas aan Maatschappijleer? Stuur de leerlingen naar een onbewoond eiland! Op dat denkbeeldige eiland zullen ze zelf van de grond af hun samenlevinkje moeten vormgeven en dus problemen moeten oplossen die, in het klein en heel concreet, dezelfde zijn als waarmee de *grote* samenleving worstelt. Een mooi idee, nader uitgewerkt in het lesmateriaal in dit nummer.

Hans van der Heijde

Geknipt

Geen extra examen, wel een voldoende

Geef de leerlingen van de vmbo-eind-examenklas van het Nijmeegse Montessori College die opnieuw biologie-examen moeten doen, allemaal op voorhand een zes. Hen verplichten opnieuw de slottoets te doen, is onrechtvaardig en vanuit juridisch oogpunt onaanvaardbaar. Dat betoogt Jan Leijten, emeritus-hoogleraar Procesrecht van de Radboud Universiteit Nijmegen en voorheen advocaat-generaal bij de Hoge Raad.

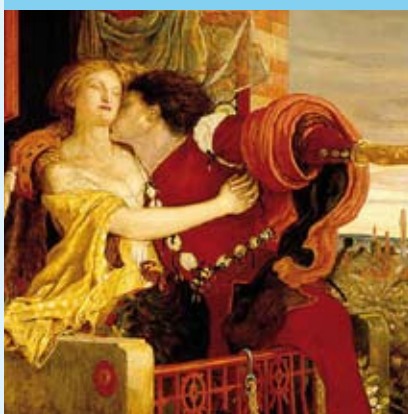
Nadat de eerste versie van het biologie-examen uit de auto van een docent is gestolen, moeten 52 vmbo-t-leerlingen op 23 juni het biologie-examen overdoen. Met het rechtboek in de hand betwist professor Leijten de noodzaak van een nieuwe proeve van bekwaamheid.

'De prestaties van de leerlingen zijn door achteloosheid van een ander te niet gedaan. Zij lijden dus schade waaraan zij in geen enkel opzicht zelf debet zijn. Dan moet je ze het voordeel van de twijfel geven en belonen met een voldoende. Wie meent dat hij meer waard is, kan wel nog opnieuw deelnemen aan het nieuwe examen.' Leijten

acht een dergelijk verweer niet bij voorbaat kansloos bij de rechter. De Onderwijsinspectie die de hernieuwde toets verplicht stelt denkt evenwel dat de Leijten voor een verloren zaak strijdt: 'Het is uiterst sneu voor deze leerlingen, maar de rechter zal snappen dat het niet anders kan. Zou je zoiets toestaan, dan krijg je volgend jaar een verhoogd aantal inbraken en schep je een onaanvaardbaar precedent'.

(Bron: *De Gelderlander*, 17 juni 2009)

Loveboy besluit scholieren

De loveboy rammelt aan de poorten van de school. Een kwart van de vmbo's en 11 procent van de havo/vwo-opleidingen hebben wel eens met hem te maken. Wat moeten scholen doen om hun leerlingen tegen loveboys of 'sekserroristen' te beschermen? Het antwoord daarop begint met een stevig verzuimbeleid, zegt Jan van Nierop, schooldirecteur en voorzitter van de Stichting Platforms Vmbo: 'Het is onze verantwoordelijkheid om te weten waarom kinderen er niet zijn. Dat betekent dat we goed contact met thuis moeten onderhouden - bij elk verzuim weer'.

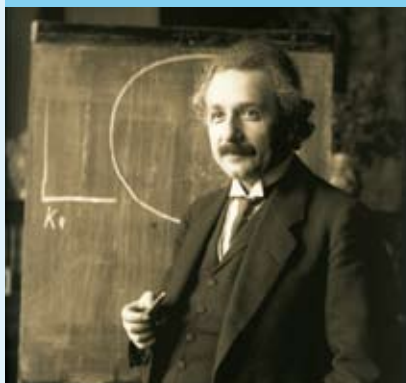
Stap twee is het in de gaten houden van de omgeving van de school, weet Paul Blonk, directeur van het Casparus College in Weesp. Daarbij speelt de conciërge een cruciale rol: 'Wordt een meisje van vijftien jaar opgehaald in een zwarte BMW, dan klopt er iets niet, dan zou hij haar ouders moeten bellen'. Jacqueline Kleijer van het project *Pretty Woman* bezocht in de afgelopen twee jaar meerdere scholen en kreeg zo oog voor de verschillende manieren waarop zij de loveboy te lijf gaan. Het succesvolst zijn volgens haar de scho-

len die actief hun vertrouwenspersoon promoten. Een goed contact tussen de leraar en zijn leerlingen is cruciaal, zegt Kleijer. Hij is het die idealiter de signalen opvangt die erop kunnen wijzen dat een meisje in een geweldadige relatie gevangen zit. Verandert het gedrag van een meisje? Raakt ze in zichzelf gekeerd, of krijgt ze juist een grote bek? Kleedt ze zich ineens heel uitdagend, of draagt ze veel bedekkerende kleren? Wordt ze wel erg vaak gesms't? Dan moet de leraar zo'n meisje aanspreken, maar voorzichtig, zegt Kleijer: 'Val nooit haar vriendje af. Want dan haakt zij af'.

Verder bestaat er geen standaardrecept voor de omgang met meisjes die onder invloed van een pooier staan of stonden. Beter is het te voorkomen dat meisjes voor zo'n jongen vallen. Daarom maken veel scholen gebruik van het inmiddels ruime aanbod aan lespakketten, theateervoorstellingen en websites over loveboys.

(Bron: *Trouw*, 7 juli 2009)

Vakkennis verdwijnt op scholen

De komende jaren stroomt veel specifieke vakkennis weg uit het middelbaar onderwijs. In plaats daarvan komen leraren met algemene vaardigheden. Dit blijkt uit een studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau. De komende jaren gaat een groep leraren met pensioen die in de jaren zestig en zeventig vaak academisch werd opgeleid en daarbij een onderwijsaantekening haalde. In 2007 behoorde een vijfde van de docenten nog tot deze groep, maar dat percentage wordt elk jaar minder. Sinds de jaren zeventig zijn leraren vaker aan de lerarenopleidingen (hbo) opgeleid tot een veel algemenere docent.

(Bron: *de Volkskrant*, 8 juli 2009)

In de war

Micha Elout

**Wat gebeurt er op straat?
Waarom voelt Bauke Vaat-
stra zich in de kou gezet.
Wat is het ogenschijnlijk
verband tussen schotelan-
tennes en jeugdcriminali-
teit? Voor Maatschappij &
Politiek keek Micha Elout
naar het examen vmbo-
basisberoepsgerichte leer-
weg.**

Basisleerlingen zijn vooral goed in het werken met hun handen. Een schriftelijk examen moet dus niet ingewikkeld worden gemaakt. Toch lijken bij het vmbo-bb-examen enkele vragen bedoeld om de leerlingen simpelweg in de war te brengen, zoals bij tekst 7 en vraag 14 het geval is. In de tekst vertelt de vader van de vermoorde Marianne Vaatstra dat hij bedonderd is door voormalig Tweede Kamerlid Hilbrand Nawijn. Op de tekst volgt de vraag: 'Waarom werd Nawijn (zie tekst 7) niet herkozen in de Tweede Kamer?' Een basisleerling moet wel heel sterk in zijn schoenen staan wil hij daar niet antwoord A ('Misbruik maken van de familie Vaatstra') invullen. Het goede antwoord is echter C: 'Zijn partij had onvoldoende stemmen gehaald.'

Tekst 7

Vaatstra: 'Ik ben aan alle kanten bedonderd door Nawijn'

LEEUWARDEN - Bauke Vaatstra, vader van de vermoorde tiener Marianne, zegt zich 'zwaar belazerd' te voelen door oud-Kamerlid Hilbrand Nawijn: 'Niet alleen financieel, maar in alle opzichten. Nawijn deed onderzoek naar de moord op mijn dochter. Aanvankelijk werden er goede resultaten geboekt en kwam nieuwe informatie naar boven. Toen Nawijn echter niet werd herkozen, deed hij niets meer en liet hij me als een baksteen vallen. Klaarblijkelijk ging het hem alleen om zichzelf. Het ergste is dat dit de zaak zelf aan alle kanten schaadt.'

Vraag 14

Waarom werd Nawijn (zie tekst 7) niet herkozen in de Tweede Kamer?

- A. Hij heeft misbruik gemaakt van de familie Vaatstra.
- B. Je mag als Kamerlid geen onderzoek doen.
- C. Zijn partij had onvoldoende stemmen gehaald.

(Bron: Examen vmbo-bb Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Stel u voor: een leerling ploetert op zijn examen. Hij vindt het al moeilijk om al die tekst te lezen, maar leest die tekst, want hij wil een voldoende halen. Dan blijkt vervolgens dat die hele vraag

eigenlijk niets met de tekst heeft te maken, anders dan dat hij de leerling op het verkeerde been zet. Als leerling zou ik gewoon weigeren om nog een tekst te lezen zodat ik niet nog verder in de war wordt gebracht, en als docent vraag ik me af of de samenstellers van het examen niet gewoon een fatsoenlijke instinker hadden kunnen bedenken?

Schotelcity

De foto die boven vraag 27 staat afgedrukt zou in de volksmond voor *Schotelcity* kunnen doorgaan. Schotelcity is een aanduiding voor wijken waar veel allochtonen wonen die allemaal een schotel hebben omdat kabelbedrijven er niet aan moeten denken om een Arabische stem te laten horen. De meeste leerlingen (die ondertussen al teksten weigeren te lezen) zullen denken: 'Dat is simpel, dat is een foto van een wijk vol buitenlanders. Nou, dan zal dat wel met vraag 27 te maken hebben waarin naar het ontstaan van criminaliteit wordt gevraagd.'

Tekst 13

AMSTERDAM - Wanneer hij 's avonds iets te laat thuiskomt, is er voor hem geen plaats meer. Hij woont met zijn vader en moeder en zes broers en zussen in een flat van zeventig vierkante meter. Als er geen plek meer voor hem is, loopt hij op en neer naar het Centraal Station. Zodra hij weer thuis is, weet hij dat zijn oudste broer is opgestaan en naar het werk gaat. Hij gaat dan in het vrijgekomen bed liggen.

Vraag 27

Het blijkt dat veel jongeren regelmatig in aanraking komen met de politie. Er zijn meerdere oorzaken voor het ontstaan van criminaliteit. Geef, naar aanleiding van tekst 13, een oorzaak.

(Bron: Examen vmbo-bb Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

De foto beïnvloedt dus het antwoord van de leerlingen. Er is helemaal niets over die foto te lezen. Die foto staat er gewoon te staan. Totdat het antwoordmodel erbij wordt gepakt: antwoorden

over de allochtone achtergrond moeten fout worden gerekend. Alweer een manier om een leerling er tussen te nemen? Die foto had daar niet horen staan! Waarom stond die daar trouwens?

Geniaal

Afgezien hiervan was het examen goed te doen, hoewel het relatief moeilijker was dan het examen voor vmbo-kaderberoepsgerichte leerweg, dat veel te gemakkelijk was. Enkele vragen verdienen zelfs een pluim. Zo is het gebruik van een liedtekst bij vraag 15 (Welk ministerie heeft als taak om zich in te zetten voor de mensen uit de liedtekst?) geniaal. Ook vraag 25 (Vind jij net als de hoogleraar dat gestoorde criminelen meer hulp moeten krijgen?) oogst waar-

dering. Het is een interessante vraag naar de eigen mening van de leerlingen. Tot slot valt ook vraag 27 op, ondanks de foto maar met een zeer aangrijpende inleidende tekst en een van de belangrijkste vragen die over criminaliteit kan worden gesteld.

Een klein puntje kan door mij als import Nijmegenaar echter niet door de vingers worden gezien. De moordenaar van Louis Sévère is opgepakt na een jaar en twee maanden en niet na *enige* jaren, zoals in vraag 34 staat. ◀

Micha Elout geeft op het Montessori College in Groesbeek les aan alle niveaus van het vmbo.

Liedtekst 1

GUUS MEEUWIS EN VAGANT - OP STRAAT

Zie je daar die oude man graaiend in een vuilnisbak zoekend naar iets bruikbaar voor in zijn oude plastic zak net iets teveel meegemaakt waardoor hij dakloos is geraakt praat in zichzelf over hoe het vroeger was

Refrein

En dan zeg jij dat je eenzaam bent omdat het even tegen zit loop even met me door de stad en kijk wat er gebeurt op straat dan zal je zien dat het met jou zo slecht niet gaat

Zie je daar dat meisje ze is net zeventien heeft nu al zo'n tien jaar haar ouders niet gezien muurtje om zich heen gebouwd omdat ze niemand meer vertrouwt vraag je haar wat liefde is dan noemt ze jou de prijs

Vraag 15

In liedtekst 1 van Guus Meeuwis worden de levens van verschillende mensen beschreven.

De overheid heeft ook een verplichting naar deze mensen.

Welk ministerie heeft als taak zich juist in te zetten voor de mensen uit liedtekst 1?

- A. Het Ministerie van Binnenlandse Zaken
- B. Het Ministerie van Economische Zaken
- C. Het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

(Bron: Examen vmbo-bb Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Goed fout of fout goed

Tsjeerd Abma & Radboud Burgsma

Al een eerste, vluchtige lezing leerde dat het vmbo-kb-examen Maatschappijleer tamelijk pittig was. Het bleek echter wel een examen te zijn waarop de docent de leerlingen goed had kunnen voorbereiden. Wie de

begrippen kende en deze aan de teksten wist te koppelen kon een heel eind komen. Tsjeerd Abma en Radboud Burgsma bespreken kort twee vragen uit het vmbo-kb-examen.

Vraag 8 van het examen bleek een opvallende en storende fout te bevatten. Na raadpleging van de eindtermen zijn de examenmakers ons inziens ernstig buiten het eindtermenboekje getreden.

Tekst 5

Meer kinderen tot 12 jaar in aanraking met politie

RIJSWIJK (ANP) - Het aantal kinderen dat in aanraking komt met de politie groeit flink, meldt *RTL Nieuws*. Bij bureau Halt zijn in de eerste vier maanden van dit jaar 700 kinderen onder de twaalf jaar aangemeld. Dat is 40 procent meer dan vorig jaar. De grootste groep maakt zich schuldig aan stelen of helen en ruim een kwart is opgepakt voor vernieling.

Lees tekst 5.

Vraag 8

Wat gebeurt er met de kinderen tot twaalf jaar die terechtkomen bij bureau Halt?

A. De kinderen komen in contact met

de officier van Justitie.

- B. De kinderen krijgen informatie over de rechtszaak en de kinderrechter.
- C. De kinderen leren wat ze verkeerd hebben gedaan.
- D. De kinderen worden als straf een dag vastgehouden.

(Bron: Examen vmbo-kb Maatschappijleer, eerste tijdvak, 25 mei 2009)

Het antwoord op vraag 8 over wat gebeurt met de kinderen tot 12 jaar die bij bureau Halt terechtkomen, is volgens het antwoordenmodel C, maar geen van de eindtermen spreekt over het feit dat de leerlingen daarmee leren wat ze verkeerd hebben gedaan. Letterlijk staat er in de eindtermen: 'voor strafrechtelijk minderjarigen bestaat het HALT-project (Het ALternatief)/de HALT-afdoening uit een lichte werk- of leerstraf. Dit is bedoeld voor gedragingen van een te geringe ernst om aan Justitie voor te leggen, maar die wel om een gepaste reactie vragen.'

Politieke partij

Vraag 32 over uitspraken van politieke partijen is niet goed te kwalificeren. Is het nu een goed foute, goede foute of een foute goede vraag? Waar het om lijkt te gaan is dat leerlingen een koppeling maken die goed lijkt, maar fout is.

Tekst 20

Uitspraken van een politieke partij

Het kabinet draait koopzondagen terug.

... vindt dat winkeliers dit zelf moeten kunnen bepalen.

Het kabinet komt met een vlieg-vakantiebelasting.

... vindt dat dit kabinet het milieu niet moet misbruiken om weer een extra belasting te heffen en mensen hun plezier te misgunnen.

Vraag 32

In tekst 20 is op de puntjes de naam van een politieke partij weggelaten.

Van welke politieke partij zijn de uitspraken van tekst 20 afkomstig?

- A. ChristenUnie
- B. PvdA
- C. VVD
- D. GroenLinks

(Bron: Examen vmbo-kb Maatschappijleer, eerste tijdvak, 25 mei 2009)

De gemiddelde leerling denkt bij de eerste zin aan de ChristenUnie ('koopzondagen' is hier het sleutelwoord). Geen probleem. Door de tweede zin lijkt 'de VVD' echter beste keuze, gezien de woorden 'weer een extra belasting'. Veel leerlingen worden door de woorden 'milieu' en 'misbruiken' echter op een verkeerd been gezet. Ze denken nu aan GroenLinks. Verwarring dus en voor veel vmbo-kb'ers is het een gemene vraag, die beter aan vmbo-tl'ers had kunnen worden gesteld.

Ten slotte verdienen de samenstellers van het examen een compliment voor de vormgeving en het taalgebruik. Die vormgeving was keurig strak en rustig, de taal was helder en de tekst kende geen overdreven lange zinnen. De bronnen waren goed en aansprekend en sloten mooi aan bij de beleving van de leerlingen. ◀

Tsjeerd Abma en Radboud Burgsma zijn beiden verbonden aan het Piter Jelles Montessori in Leeuwarden.

Leuk en goed te doen

Anique ter Welle

Van te voren maakte Anique ter Welle zich zorgen over hoe haar calculerende leerlingen bij het maatschappijleerexamen zouden presteren. Maatschappijleer zou hun laatste examen zijn. De dag voor het examen bevestigden een aantal leerlingen haar vermoedens: de rest was goed gegaan, dus dachten ze dat ze eigenlijk al wel geslaagd zouden zijn. Ze konden het bijna niet meer opbrengen om nog heel hard voor Maatschappijleer te studeren... of Ter Welle het vooral maar niet persoonlijk wilde opvatten.

Ik was dan ook heel aangenaam verrast toen ik hun werk onder ogen kreeg. Duidelijk was wel dat een aantal leerlingen de meer feitelijke vragen wat minder goed had gemaakt, maar met name voor de vragen waarin ze hun kennis konden toepassen werden flink punten gescoord.

Uit het gemaakte werk bleek dat het examen minder moeilijk was dan vorig jaar en dat leerlingen niet in tijdnood waren gekomen. De teksten waren leuk, op niveau maar niet te moeilijk en de samenstellers hadden zich tot vijf bronnen beperkt; terecht, omdat er anders altijd veel tijd verloren gaat met het heen en weer bladeren door al die teksten. Kopjes als 'Maak voor het beantwoorden van vraag 5 tot en met 9 gebruik van bron 2 tot en met 6' zijn, ook voor de leerlingen, om enigszins moedeloos van te worden. Bovendien is het toetsen van kwaliteiten minder relevant voor een maatschappijleerexamen. Het gaat er toch om dat leerlingen teksten goed kunnen lezen, begrijpen en dat ze er informatie uit kunnen halen die van belang is voor het antwoord? Het heel snel kunnen scannen van teksten en opzoeken van antwoorden komt vooral heel goed van pas bij een quiz als *Twee voor twaalf*, maar minder bij een examen.

Kleur

De vragen in het examen waren helder, al waren de vragen over de politieke kleur van *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad*, *Elsevier* en *De Groene Amsterdammer* minder gelukkig (vraag 4 en 5); met name omdat deze kranten en weekbladen zich niet als zodanig presenteren. Er zijn in Nederland immers onafhankelijke media. Dat wil niet zeggen dat de ene krant niet progressiever is dan de andere, of niet uit een andere traditie voortkomt, zoals ook in het antwoordmodel vernoemd stond. Het vragen naar politieke kleur zet leerlingen op het verkeerde been... is rechts een politieke kleur? Sommige leerlingen zochten echt naar een politieke kleur: *de Volkskrant* was rood, *Elsevier* en *NRC Handelsblad* blauw en *De Groene Amsterdammer* groen.

De vraag die mijn leerlingen vaak niet goed hadden beantwoord was de vraag over de kloof tussen beleid en uitvoering, zeg maar tussen minister en ambtenaar (vraag 28). Veel leerlingen schreven hele alinea's over kloven tussen burgers

Vraag 4

De Volkskrant en *NRC Handelsblad* worden beschouwd als kwaliteitskranten.

Waarin verschillen *NRC Handelsblad* en *de Volkskrant*? Noem een verschil in politieke kleur of identiteit.

Vraag 5

Als voorbeelden van politieke kleuring noemt Van Doorn de opinieweekbladen *Elsevier* en *De Groene Amsterdammer*.

Welke politieke kleur wordt in het algemeen toegeschreven aan *Elsevier* en welke politieke kleur aan *De Groene Amsterdammer*?

Vraag 14

De politieke denkbeelden en de manier van optreden van Fortuyn kunnen deels als *populistisch* worden getypeerd. In de tekst zijn twee kenmerken van populisme te herkennen.

Noem twee kenmerken van populisme. Geef per kenmerk een citaat uit de tekst waarin dit kenmerk is te herkennen.

Vraag 20

Hoogleraar Kelk geeft aan dat de laatste jaren door de wetgever vele nieuwe strafbepalingen zijn ingevoerd, het aantal straffen en maatregelen is uitgebreid of verzaard (...).

Beschrijf met behulp van drie fasen van het systeemmodel van politieke besluitvorming hoe de aanpassing van de strafwetgeving kan zijn verlopen. Betrek in je beschrijving per fase een actor die bij die fase betrokken is.

Vraag 28

Voor deze kloof zijn verschillende oorzaken aan te voeren. Zo kan kritisch gekeken worden naar het functioneren van de overheidsbureaucratie.

Beschrijf twee knelpunten in het functioneren van de overheidsbureaucratie die de door de Rekenkamer geconstateerde kloof tussen beleid en uitvoering kunnen verklaren.

Vraag 31

De Europese Unie heeft sinds 1992 als taak het formuleren en uitvoeren van een gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid. De samenwerking en besluitvorming op deze terreinen hebben een intergouvernementeel karakter.

Wat wordt bedoeld met intergouvernementele besluitvorming?

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Sterke klas

Op het gevaar af voortaan met het imago van muggenzifter door het leven te moeten, worden hier nog twee vragen besproken. Over de vraag over kenmerken van populisme (vraag 14) lopen de meningen van deskundigen nogal uiteen. Hoort daar nou wel of niet een charismatisch leider bij? De bron stuurde de leerlingen ook die richting op. Toch stond het in het antwoordmodel niet als goed antwoord genoemd. Dat leidde tot discussies tussen meerdere eerste en tweede correctoren. Dat is op zich niet erg, integendeel, dan wordt er goed nagekeken, maar in dit geval is het wel erg afhankelijk van de school die de docent in deze kwestie aanhangt. Ten slotte de vraag wat met intergouvernementele besluitvorming wordt bedoeld (vraag 31). Deze vraag leek zo eenvoudig. In het antwoordmodel stond echter, ten onrechte, dat de noodzaak van unanieme besluitvorming moest worden genoemd. Het antwoord 'besluitvorming die tus-

sen regeringen van staten plaatsvindt', is ook een goed antwoord. *Unanimiteit* is een antwoord op de vraag hoe die besluitvorming tot stand komt. Daarnaast zou nog kunnen worden gezegd dat het voor zich spreekt dat unanimiteit bij intergouvernementele besluitvorming is vereist.

Dit waren slechts detailopmerkingen bij een heel goed examen. Ik heb mijn scores nog ingestuurd om ze te laten vergelijken met het landelijk gemiddelde en mijn leerlingen scoorden significant hoger. Ze hebben me dus helemaal niet laten zitten en ook op het examen laten zien dat ze een heel sterke klas zijn. Al moet ik nu natuurlijk jammer genoeg zeggen: waren. ◀

en politiek, tussen uitvoerders en burgers en tussen ministers onderling. Het is altijd jammer als leerlingen op zich inhoudelijk goede dingen opschrijven die geen antwoord op de vraag zijn en dus geen punten opleveren. Nu kan natuurlijk worden gezegd dat ze dan maar beter hadden moeten lezen, al doen ze dat ook slecht. Een voorbeeld daarvan is de vraag over het systeemmodel (vraag 20), waar nadrukkelijk naar een voorbeeld op het gebied van strafrecht werd gevraagd en een aantal leerlingen het systeemmodel in algemene zin had uitgelegd. In het geval van de vraag over de kloof lijkt het echter nuttig om de woorden *beleid* en *uitvoering* in de opgave te onderstrepen, zodat leerlingen er nog even op worden gewezen welke kloof wordt bedoeld.

Adviezen voor gedegen examenvorbereiding

Niet leren voor eindexamen

Lieke Meijs

Met twee jaar het vak Maatschappijwetenschappen en schoolexamens met voorbeeldexamenopgaven als voorbereiding, zou het eindexamen eenvoudig moeten zijn. Drie uur lang aan de hand van een bronnenboek vragen beantwoorden over nieuwe onderwerpen, als overgewicht en een criminele loopbaan, doen de meeste leerlingen op het centraal eindexamen echter pas voor het eerst. Een goede examentraining helpt leerlingen beslagen ten ijs te komen.

Het overkwam me ineens weer bij een examen voor volleybalscheidsrechters, dat ik aflegde. Cursisten diende een boekje te bestuderen boordevol details, tekeningen van spelsituaties en voorbeelden van extreme situaties die niet voorkomen: 'Wat te doen als het veld niet aan de juist afmetingen voldoet?' Aanwijzingen over te verwachten vragen werden niet verstrekt. Het examenvragenboekje bevatte vragen die van te voren niet echt konden worden bedacht.

Een gevoel van paniek overviel me, precies zoals vroeger, bij onverwachte overhoringen, of proefwerken waarvoor de verkeerde hoofdstukken waren bestudeerd.

Ook leerlingen kan dit overkomen. Als ze na afloop van het centraal schriftelijk examen zeggen 'dat je niet voor het examen had hoeven leren', betekent dit vaak dat ze in de vragen en bronnen niet de geleerde stof herkennen. Daarmee kunnen ze behoorlijk de mist in gaan, ook al hebben ze goed geleerd. Een goede examentraining moet dan ook meer omvatten dan het vrijwillig - buiten les-tijd - maken van proefexamens, waarbij leerlingen, als het tegenvalt, hun geweten sussen met de opmerking dat ze nog niet *echt* hadden geleerd.

Soorten examenvragen

Leerlingen krijgen meer grip op het examen als ze weten welke soorten vragen er altijd in het centraal examen voorkomen en hoe ze deze dienen aan te pakken. Herkennen ze een bepaald soort vraag dan weten ze ook meteen of ze een bron vluchtig kunnen lezen of dat ze er meer tijd voor moeten uittrekken. Er zijn vier soorten vragen:

1. informatievragen
2. standpuntbepalingvragen
3. vragen over onderzoek doen
4. vragen over de benaderingswijzen van Maatschappijwetenschappen

De meeste vragen in het examen zijn informatievragen, maar ook die zijn nog nader onder te verdelen in informatiebegripsvragen, informatieselectievragen en aanvaardbaarheidsvragen.

Voorbeelden informatiebegripsvragen

Vraag 3

De Volkskrant en *NRC Handelsblad* worden als kwaliteitskranten beschouwd. Geef twee inhoudelijke kenmerken van kwaliteitskranten.

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Vraag 1

Noem een politietaak die wel en noem twee die niet door particuliere beveiligers mogen worden overgenomen.

(Bron: Examen havo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 28 mei 2009)

Informatiebegripsvragen trachten te achterhalen of leerlingen de geleerde stof hebben begrepen. Dat gebeurt bijvoorbeeld door te vragen de geleerde begrippen in bronnen te herkennen. Dit zijn de gemakkelijke *informatievragen* die bij elk thema voorkomen.

Een graad moeilijker zijn de *informatieselectievragen*. Die onderzoeken of leerlingen uit bronnen die informatie kunnen halen die op de geleerde kennis terugslaat.

In vwo-examens komen dit soort vragen veel meer voor dan in havo-examens. Leerlingen vinden dit complexe vragen, vooral omdat een aantal stappen nodig is om tot het goede antwoord te komen:

- Eerste stap: zet op een kladje welke selectiecriteria (vraag 8) of welke voorwaarden om iets op de politieke agenda te krijgen (vraag 15) er zijn.
- Tweede stap: lees de bron en streep door wat het in elk geval niet kan zijn.
- Derde stap: streep in de bron aan wat het wel is en noteer dit antwoord met de bijbehorende regels.

Voorbeelden informatieselectievragen

Vraag 8

Welke andere selectiecriteria hebben voor de redactie van *de Volkskrant* de doorslag gegeven om het artikel van Wilders te plaatsen. Noem er twee en geef bij elk criterium een voorbeeld uit of naar aanleiding van tekst 1.

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Vraag 15

Noem drie voorwaarden waaraan is voldaan om het probleem van overgewicht op de politieke agenda te krijgen. Illustreer elke voorwaarde met een verwijzing naar tekst 4 of een citaat uit tekst 4. Vermeld ook de regelnummers.

(Bron: Examen havo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 28 mei 2009)

Verder zijn er *aanvaardbaarheidsvragen* die toetsen of van gegeven informatie de aanvaardbaarheid kan worden beoordeeld op basis van criteria zoals betrouwbaarheid, objectiviteit, volledigheid of geschiktheid.

Dergelijke vragen komen veel minder voor dan de eerste twee soorten informatievragen.

Voorbeelden aanvaardbaarheidsvragen

Vraag 11

Wat houdt de eis van betrouwbaarheid in voor het doen van onderzoek?

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Eigen mening?

In het examen Maatschappijwetenschappen komen ook altijd enkele *standpuntbepalingvragen* voor. Het examen van 2009 bevatte drie van dergelijke vragen. Veel leerlingen vinden dat fijne vragen: 'Een eigen mening kan niet fout zijn'. Ook voor dit soort vragen moeten leerlingen een paar zaken weten: (i) als er twee argumenten worden gevraagd tellen alleen de eerste twee argumenten, ook al schrijft een leerling er met de beste bedoelingen vijf op en (ii) als wordt gevraagd een mening te onderbouwen, komen leerlingen zelden op het idee die mening te kiezen die ze het beste kunnen beargumenteren, ook al is dat niet hun eigen mening. De standpuntbepalingvragen zijn te onderscheiden in argumentenvragen, standpuntenvragen en afwegingsvragen.

Bij een *argumentenvraag* wordt getoetst of leerlingen bij een gegeven standpunt één of meerdere argumenten kunnen noemen en herkennen.

Voorbeelden argumentenvragen

Vraag 30

Noem twee argumenten voor en twee argumenten tegen juryrechtspraak.

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Vraag 33

Geef twee argumenten van voorstanders van commerciële televisiezenders.

Vraag 34

Geef twee argumenten van critici van commerciële televisiezenders.

(Bron: Examen havo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 28 mei 2009)

Bij een *standpuntenvraag* wordt een standpunt gepresenteerd. De leerling moet een of meer argumenten voor en/of tegen dat standpunt noemen. Het is ook mogelijk dat gevraagd wordt om in een tekst argumenten voor of tegen een bepaald standpunt aan te wijzen.

Voorbeelden standpuntenvraag

Vraag 29

Noem twee argumenten voor de bewering dat het politieke primaat vooral bij de Tweede Kamer ligt en niet bij de Eerste Kamer.

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Vraag 30

Wilbert Schreurs betwijfelt of stereotiepe beelden van mannen en vrouwen in reclame invloed hebben op kinderen. Leg uit dat hij zijn standpunt zou kunnen onderbouwen met het begrip *selectieve perceptie*.

(Bron: Examen havo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 28 mei 2009)

De laatste jaren komen, zij het mondjesmaat, ook *vragen over onderzoek doen* voor.

Voorbeelden vragen over onderzoek doen

Vraag 9

Wat is in het onderzoek van Vliegenthart de afhankelijke variabele. Noem ook de twee onafhankelijke variabelen.

(Bron: Examen vwo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 3 juni 2009)

Vraag 23

Onderzoekers gaan bij het doen van onderzoek veelal uit van een of meerdere hypothesen. Welke hypothese is uitgangspunt geweest voor het onderzoek in tekst 8 (keuze uit vier gegeven antwoorden).

(Bron: Examen havo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 28 mei 2009)

Tot slot de *vragen over de benaderingswijzen* van het vak. Het betreft meestal maar een of twee vragen per examen, maar daar kunnen leerlingen wel veel punten voor krijgen. Het vwo-examen (eerste tijdvak) bevatte geen dergelijke vraag, het havo-examen wel, en een moeilijke. ◀

Voorbeeld benaderingswijzevraag

Vraag 22

Het vraagstuk van de bedreiging van de volksgezondheid door overgewicht kan worden geanalyseerd met behulp van de vier benaderingswijzen van het vak Maatschappijwetenschappen. Deze zijn (...). Kies twee benaderingswijzen. Formuleer bij elk van deze twee benaderingswijzen een analysevraag. Verwijs bij elk van beide analysevragen naar regels van tekst 7, en/of naar afbeelding 1, waarin informatie over de geformuleerde vraag wordt gegeven.

(Bron: Examen havo Maatschappijleer, eerste tijdvak, 28 mei 2009)

Burgerschapseducatie

Conformering en dissidentie (2)

Hans van der Heijde

Burgerschapseducatie moet zich richten op het streven naar hetzelfde denken als naar verschillend denken. Het worstelt met een fundamenteel dilemma tussen streven naar conformering aan bestaande democratische beginselen en regels enerzijds en naar het aanbrengen van het vermogen tot dissidentie anderzijds, tot kritisch zijn en wensen tot verandering politiek articulerend en handelend kracht bij te kunnen zetten. Zo stelde Hans van der Heijde in het vorige nummer van *Maatschappij & Politiek*.¹ Van der Heijde vervolgt zijn visie op burgerschapseducatie.

Een democratie is een staatsstelsel waarin de politieke machtsposities in beginsel toegankelijk zijn voor alle burgers en waarin het kunnen innemen van die posities periodiek in zekere mate afhankelijk is van de invloed van (de) andere burgers. De democratische staat is een staat van, voor en door de burgers (dat wil zeggen: behoort dat te zijn). De mate waarin de moderne democratie daarin slaagt, staat uiteraard permanent ter discussie. Hoe dan ook, daaruit laat zich uit afleiden dat zonder politieke participatie van burgers geen sprake van democratie kan zijn. Burgers die geheel van het gebruik van hun mogelijkheden tot politieke participatie afzien zijn eigenlijk geen burgers, maar onderdanen. Burgerschapseducatie moet zich dus richten op het stimuleren van politieke participatie, maar niet op politieke participatie zonder meer. Politieke participatie gericht op de ondermijning van democratische fundamenten en beginselen - en dus op het reduceren van burgers tot onderdanen - is natuurlijk niet de bedoeling.

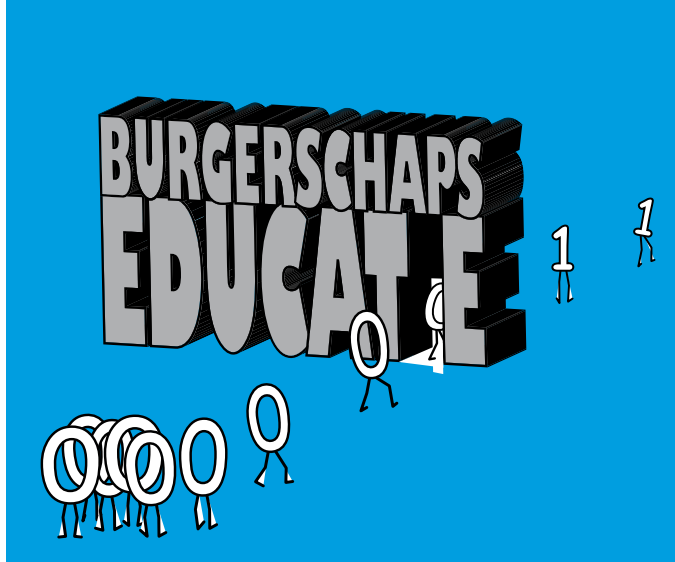
Van politieke onbenul tot politieke nul

Ruim dertig jaar geleden verscheen een

lespakket dat met behulp van een reeks dia's van politieke prenten op even humoristische als cynische wijze de *Werdegang* van een jongeman beschreef. Deze man maakte zich dankzij onderwijs de beginselen en regels van de Nederlandse staatsinrichting en de politieke besluitvorming eigen. Hij ging begrijpen wat politieke macht was en in wier handen die was geconcentreerd. Van politieke onbenul werd hij een burger met kennis van zaken. Toen hij eenmaal een burger met kennis van zaken was, begreep hij eigenlijk een machteloze politieke nul te zijn. In deze, zich democratisch noemende staat, had hij, niettegenstaande zijn kiesrecht en andere burgerrechten, in feite niets in de melk te brokkelen. Aangenomen kan worden dat een verborgen doelstelling van de makers was dat de politieke nullen die zij met dit lespakket hoopten te produceren, tot het inzicht zouden komen dat een radicale (non-parlementair-democratische?) ingreep noodzakelijk was, die de staat aan de burgers zou teruggeven - en dan niet een ingreep van rechts-populistische signatuur.

Van politieke onbenul tot politieke 'één' tussen miljoenen

Bij de eerste stap van onbenul naar benul die moet worden gezet speelt burgerschapseducatie een belangrijke rol. Zonder een minimum aan kennis van de staatsinrichting, de procedures van politieke besluitvorming en de geografie van het politieke landschap kan men zijn burgerschap niet uitoefenen. Dat die kennis ook tot het inzicht leidt dat kennis niet altijd macht is en gelijke kennis geen machts gelijkheid produceert, is niet iets wat dan maar op de koop toe moet worden genomen. Het is een mogelijk aangrijpingspunt voor kritiek en dus voor dissidentie. Inderdaad, daar is dat dilemma weer. Het lijkt voor de hand te liggen om onderwijs over staatsinrichting in het perspectief van politieke participatie te plaatsen en eenvoudige democratische beginselen en de burger als vertrekpunt te nemen: de burger als politieke één (net geen nul dus) tussen miljoenen anderen. Het meeste mij be-

Illustratie: Anneke Gast

kende lesmateriaal doet dat echter niet of nauwelijks. Dat materiaal begint bij *de staat*, dat niet alleen een hoogst problematisch begrip is, maar zich ook nog eens tamelijk abstract laat benaderen.

Vrijheid van meningsuiting en debat

Hoewel velen dat wel schijnen te denken, is vrijheid van meningsuiting niet zonder meer het te allen tijde mogen roepen wat men vindt. Die vrijheid mag niet van haar democratische functie worden losgezien: het mogelijk maken van open (dat wil zeggen: voor alle burgers toegankelijk) debat over maatschappelijke wensen, over hoe die te vervullen en over wat als maatschappelijk probleem wordt ervaren, over mogelijke oplossingen daarvan en hun consequenties. Die functie vereist regels, zoals het niet monopoliseren van de vloer, maar die ook anderen gunnen en die anderen aanhoren. Deelnemen aan het debat - ook in de bescheiden rol van toehoorder - is een vorm van politieke participatie en niet de minste. Aan die deelname gaat de wens tot permanente meningsvorming vooraf en die wens moet dus worden gestimuleerd. Open debat is moeilijk, en dan worden niet eens zozeer inhoudelijke moeilijkheden bedoeld. Men moet leren iemand met een ander standpunt te laten uitpraten en bereidheid zijn andermans argumenten met die van zichzelf te confronteren. Debatteren is niet (altijd) proberen te winnen, maar (vaak) proberen de waarheid te vinden - of het gezondste compromis - door zoveel mogelijk argumenten en informatie boven water te krijgen. Oefening baart kunst, op elk onderwijsniveau.

Dissidentie

Dissident zijn en dissidentie van anderen tolereren zitten al in open debat besloten. Burgerschapseducatie kent echter meer aangrijpingspunten voor het stimuleren van *anders denken*. Wie bij eenvoudige democratische beginselen begint en van daar naar de inrichting en functionering van de Nederlandse democratische staat gaat, stuit, hoe simpel hij het ook aanpakt, al snel op minder- of zelfs ondemocratische

kenmerken en tegenstrijdigheden, zoals erfelijk koningschap, Kroonbenoemingen voor de personele invulling van bestuurlijke posities en botsende grondrechten; of (moeilijker te doorgronden) bureaucratische manipulaties, zoals rond inspraakprocedures, schijninvloed via onzinreferenda, het bestaan van een politiek-bestuurlijke elite, waarin het moeilijk doordringen is, en pogingen tot monopolisering van maatschappelijke debatten met behulp van het politieke correctheidsinstrument.

Hoe niet?

Nu het begrip *politieke correctheid* toch is gevallen, moet ook worden gezegd wat burgerschapseducatie niet moet zijn, maar waar het zeker in competentiegericht onderwijsomgevingen wel toe geneigd lijkt: een installateur van politieke correctheid. Dat burgerschaps-educatie normatieve aspecten heeft, is zo en behoort ook zo te zijn: het gaat immers om het stimuleren van politieke participatie met inachtneming van democratische normen. Die normativiteit is echter iets anders dan politieke correctheid, die de arena van het open debat gesloten verklaart voor onwelgevallige meningen en argumenten. Voor alle helderheid: niet elke mening, overtuiging of argument verdient *respect* - dat aan inflatie onderhevige begrip dat het woordenboek van politieke correctheid met hoofdletters schrijft. Wat gerespecteerd moet worden is het recht om ze te uiten en te worden gehoord. Wordt vervolgd. ◀

Noot

1. Hans van der Heijde, 'Conformisme en dissidentie. Het dilemma van burgerschapseducatie', in: *Maatschappij & Politiek*, jrg.40 (2009), nr.4, pp. 7-8.

De straat op

Nella Star

Af en toe vragen leerlingen van Veluws College Cortenbosch, de Apeldoornse vmbo-locatie waaraan Nella Star Maatschappijleer 1 en 2 geeft, of 'ze vandaag iets leuks gaan doen?'. Het is niet altijd eenvoudig om vmbo-leerlingen te boeien. Óf een bepaalde werkvorm aanslaat verschilt soms ook per niveau. Wanneer 4 juni nadert vraagt Star zich af hoe zij haar leerlingen voor Europa kan interesseren en hen bij de aanstaande verkiezingen voor het Europees Parlement kan betrekken.

Foto: Nella Star

In de geest van 'Europa dicht bij de leerlingen' besteedde ik gedurende mijn lessen in de maand mei af en toe een kwartier aan Europa. Leerlingen vertelden over de landen in Europa waar zij op vakantie zijn geweest en ik liet een dvd

over Europa (*Focus op de maatschappij*) zien, werkte met de krant *Verkiezingen Europees Parlement* van het Instituut voor Publiek en Politiek en surfte op het *smartboard* klassikaal naar diverse websites over Europa. Het lukte echter niet

de leerlingen echt geïnteresseerd in Europa te krijgen. Doordat de centrale examens en de Scholierenverkiezingen in dezelfde periode plaatsvonden, was het niet mogelijk om voor deze verkiezingen over het computerlokaal te beschikken.

Enquête

In de week van 4 juni gingen de leerlingen de straten van Apeldoorn op om voorbijgangers over hun stemgedrag met betrekking tot de Europese verkiezingen te enquêteren. De leerlingen hadden hier wel zin in: 'de straat op tijdens een les...'. Met de items van de enquête als kapstok kon ik heel wat Europa kwijt bij de leerlingen.

Op woensdag 3 en donderdag 4 juni hebben 150 leerlingen van zes klassen kaderberoepsgerichte, respectievelijk gemengd/theoretische leerweg gedurende ruim een uur geënquêteerd. Tijdens deze twee dagen waaierden ze in groepjes van twee of drie leerlingen uit in de wijken rondom de school. Het resultaat was vierhonderd ingevulde enquêteformulieren, waarvan de eerste honderd formulieren zijn *verwerkt* (het zou te tijdrovend zijn om alle formulieren te verwerken). De N was dus 100, waarvan 53 mannen en 47 vrouwen, in leeftijd variërend van 18 tot 89 jaar (tabel 1).

De leerlingen gingen enthousiast aan het werk. Hier en daar raakten ze met hun geïnterviewden in discussie. Ze hoorden opmerkingen als: 'Het zijn zakenvullers', 'Europa is erg belangrijk voor Nederland want meer dan de helft van onze economie is handel', 'Ze sturen de kneuzen naar Brussel', 'Waarom zou ik stemmen, want wij stemmen en zij bepalen', 'Het interesseert me niets', 'Ik weet er niets van'... en nog meer.

De mensen lijken het heel aardig te vinden door scholieren te worden geïnterviewd. Leerlingen zijn ontwapenend. Vrijwel niemand heeft een enquête geweigerd. Er was zelfs een man die zich twee keer heeft laten enquêteren! (tabel 2).

Indicatie

Hoewel de geënquêteerden geen echt representatieve steekproef vormen, geven de verkregen gegevens al de eerste enquêtedag een indicatie, trends die later in grote lijnen met de werkelijke verkiezingsuitslagen van Apeldoorn en Nederland blijken overeen te komen.

Tabel 1 - Resultaten enquête Europese verkiezingen (N=100)

Vraag	Antwoord 'ja'	Antwoord 'nee'
1. Weet u wanneer de verkiezingen voor het Europees Parlement zijn? (bij 'nee': leg uit)	84	16
2. Weet u wat het Europees Parlement is? (bij 'nee': leg uit)	81	19
3. Weet u hoeveel landen bij de Europese Unie (EU) horen? (bij 'nee': 27)	48	52
4. Weet u hoeveel van deze landen de euro als betaalmiddel hebben? (bij 'nee': 16)	29	71
5. Weet u hoeveel inwoners alle landen van de Europese Unie samen hebben? (bij 'nee': ongeveer 500 miljoen)	19	81
6. Weet u hoeveel leden het Europees Parlement heeft? (bij 'nee': ongeveer 750)	26	74
7. Hoeveel zetels krijgt Nederland in het Europees Parlement? (antwoord: 25)		
Aantal juiste antwoorden:	24	
Aantal onjuiste antwoorden of 'weet niet':		76
8. Waar zijn de gebouwen van de EU voornamelijk? (antwoord: Brussel)		
Aantal juiste antwoorden:	79	
Aantal onjuiste antwoorden of 'weet niet':		21
9. Gaat u stemmen op 4 juni?	74	26
Reden niet stemmen:		
1. geen zin:	4	
2. geen tijd:	4	
3. noemt geen reden:	6	
4. het maakt me niets uit:	6	
5. vindt het niet belangrijk:	4	
6. 'weet er niets van af':	2	
10. Bij 'wel stemmen': op welke partij?		
1. CDA/EVP:	17	
2. PvdA/E Soc.Dem.:	7	
3. VVD/E Lib.-Dem.:	7	
4. GroenLinks:	3	
5. SP:	6	
6. CU-SGP:	2	
11. PvdD:	3	
14. PVV:	18	
17. Libertas:	1	
18. Onbekend/wil niet zeggen:	7	
11. Hoe oud bent u?		
18-19: 6		
20-29: 26		
30-39: 23		
40-49: 19		
50-59: 8		
60-69: 5		
70-79: 3		
80-89: 3		
Onbekend/zegt niet: 7		

Zijn de leerlingen een Maurice de Hond in de dop?

Deze werkvorm is in elk geval voor herhaling vatbaar want de leerlingen hebben 'iets leuks gedaan', iets leerzaams: 'Gaan we dit weer een keer doen, mevrouw?' De tijd ontbrak om de resultaten diepgaander met de leerlingen te bespreken. Wat wel naar voren kwam is dat veel mensen die op vraag 2 en 3 'weet niet' hebben geantwoord vaak aangeven toch te gaan stemmen. Ook werd duidelijk dat onder de kiezers sprake is van een grote onwetendheid met betrekking tot de Europese Unie en het Europees Parlement. Wie heeft zijn taak verzaakt om de kiezers hierover voor te lichten? Werd men twee weken voorafgaand aan 4 juni nog door media en partijen over Europa geïnformeerd, na 4 juni was er een media- en partijstille en bij het schrijven van dit artikel, eind juni, is er helemaal niets meer over te horen. In de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 zullen mijn leerlingen weer de straat op worden gestuurd, maar dan nadat ik een keer een gemeenteraadsvergadering met hen heb bijgewoond en een gemeenteraadslid als gastdocent in mijn lessen heb gehad. De enquêtevragen maak ik dan samen met de leerlingen, evenals de uitwerking. ◀

Drs. Nella Star is sociologe/cultureel antropologe en eerstegraadsdocente Maatschappijleer. Zij is verbonden aan het Veluws College, vmbo-locatie Cortenbosch te Apeldoorn.

Tabel 2 - Percentages stemmen per lijst/partij op basis van het door de geïnterviewden aan Cortenbosch-leerlingen aangekondigde stemgedrag op 3 en 4 juni 2009 (I) en de werkelijke percentages uitgebrachte stemmen in Apeldoorn (II) en Nederland (III) op 4 juni 2009

Lijst	I. Cortenbosch ('aangekondigd') Opkomstpercentage 74	II. Apeldoorn Opkomstpercentage 37	III. Nederland Opkomstpercentage 36,9
CDA-EVP/ED	23	18,6	20,1
PVDA-PES	9,5	12,5	12
VVD-ALDE	9,5	12	11,4
GL-EVA	4,1	8,1	8,9
SP	8,1	6	7,1
CU/SGP	2,7	10	6,8
D66-ALDE	4,1	11	11,3
PvdD	4,1	3,9	3,5
PVV	24,3	15,1	17
Overige	1,1	2,8	1,9
Onbekend	9,5	-	-
Totaal	100	100	100

Analyse Scholierenverkiezingen voor Europees Parlement

Toonbeeld van gematigdheid

Eddy Habben Jansen

Voorafgaand aan de Europese verkiezingen organiseerde het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) traditiegetrouw Scholierenverkiezingen, schaduwverkiezingen onder leerlingen in het voortgezet onderwijs. Van de 40.000 aangemelde scholieren, verspreid over ruim 140 scholen, brachten uiteindelijk 14.925 hun stem uit.

Grote winnaar bij de Scholierenverkiezingen was de Partij voor de Vrijheid (PVV) met 19,3 procent van de stemmen, goed voor vijf zetels in het Europees Parlement. Bijna net zo populair als de PVV is de PvdA met 18,6 procent, maar dit betekende wel een verlies van ruim 7 procent ten opzichte van de vorige Europese verkiezingen in 2004. De VVD en het CDA volgden op de derde en vierde plaats.

Graadmeter

De Scholierenverkiezingen worden wel gezien als een graadmeter voor de uitslag van de echte verkiezingen, met uitzondering van enkele structurele verschillen. Zo scoort het CDA altijd beduidend lager onder scholieren, GroenLinks en de SP doorgaans duidelijk hoger. De scores van PvdA, VVD en D66 liggen de laatste jaren heel dicht bij de echte uitslag. Tot circa vijftien jaar geleden scoorde de PvdA onder scholieren lager, de VVD en D66 juist hoger. Verder was opmerkelijk dat de trends altijd vergelijkbaar waren, zij het dat deze onder scholieren wat heftiger waren. De grote winnaars wonnen sterker onder scholieren, maar ook verliezers werden harder afgestraft. De LPF haalde in 2002 onder scholieren 35 zetels en raakte er in 2003 meteen weer 25 kwijt. Bij de echte verkiezingen van 2002 was de partij goed voor 26 zetels, een jaar later waren dat er achttien minder. In de jaren negentig was sprake van een vergelijkbaar verschijnsel bij D66. Bij de Tweede Kamerverkiezingen van 1998 verloren de Democraten tien van hun 24 zetels. Onder scholieren zakte de partij in dat

Foto: Bas Banning

jaar van maar liefst 45 naar vijftien zetels. In 2006 haalde de PVV bij de Scholierenverkiezingen zestien zetels. Het was de eerste duidelijke vooraankondiging van de verkiezingszege van Geert Wilders. Opiniepeilers zagen de hoge score voor de PVV niet aankomen. In de peilingen kwam de partij meestal niet verder dan twee zetels.

2009

Ook bij de Europese Scholierenverkiezingen 2009 zijn veel van de bewegingen in de echte uitslag terug te zien. De PVV

	Scholierenverkiezingen			Echte verkiezingen		
	EP 2004	TK 2006	EP 2009	EP 2004	TK 2006	EP 2009
CDA	10,1	12,9	10,2	24,4	26,5	20,1
PvdA	25,9	20,1	18,6	23,6	21,2	12,0
VVD	13,0	12,6	10,4	13,2	14,7	11,4
GroenLinks	10,5	8,4	8,9	7,4	4,6	8,9
SP	8,3	19,4	7,9	7,0	16,6	7,1
CU/SGP	4,3	4,5	3,4	5,9	5,5	6,8
D66	5,9	2,7	6,8	4,3	2,0	11,3
PvdD	7,4	4,4	7,8	3,2	1,8	3,5
PVV	-	10,4	19,3	-	5,9	17,0
Overige	14,7	4,6	6,7	11,1	1,2	1,9

EP = verkiezingen voor het Europees Parlement
TK = verkiezingen voor de Tweede Kamer

De volledige uitslag is te vinden op de website www.uitslagen.scholierenverkiezingen.nl. Daar vindt u ook uitslagen per school, per plaats, provincie en naar denominatie van de school, evenals de uitslagen van voorgaande edities van de Scholierenverkiezingen.

is bij beide verkiezingen de grote winnaar, de PvdA verliest stevig. CDA, VVD en SP verliezen een beetje. Zelfs bij de kleinere partijen zijn de overeenkomsten opmerkelijk. De Partij voor de Dieren (PvdD) scoort een paar tienden van procenten hoger dan in 2004. Van de verder kansloze nieuwkomers haalde de Europese Klokkenluiders Partij zowel onder scholieren als onder echte kiezers het hoogste aantal stemmen. Ook in de deluitslagen zijn interessante parallellen te zien. Op orthodox protestants-christelijke scholen was de PVV met 13,5 procent de tweede partij, na de ChristenUnie/SGP. Bij de echte verkiezingen ging veel aandacht uit naar de uitslag van het strenge Urk, waar de PVV tot verrassing van sommigen 12,2 procent van de stemmen haalde.

De opvallendste uitkomst van de Scholierenverkiezingen was op het eerste gezicht de score voor D66. Nooit eerder scoorde D66 onder scholieren lager dan bij de echte verkiezingen. Het verschil is zelfs meteen vrij groot. Van de scholieren stemde 6,8 procent op D66, bij de verkiezingen haalde de partij 11,3 procent. Toch is ook hier de trend dezelfde: ten opzichte van vorige verkiezingen winnen de Democraten zowel onder scholieren als onder alle kiezers. In tegenstelling tot de jaren negentig is de verschuiving onder scholieren echter juist minder sterk.

Beweging

Als de Tweede Kamerverkiezingen van 2006 bij de analyse worden betrokken blijkt dit voor de meeste partijen het geval te zijn. Vergeleken met de laatste Kamerverkiezingen verloren PvdA, CDA en VVD minder sterk onder scholieren. Ook de winst van de PVV is minder groot. Onder scholieren groeide de aanhang van Wilders van 10,4 procent naar 19,3 procent. Onder de rest van de bevolking was die stijging veel sterker, van 5,9 procent naar 17 procent.

De echte kiezers zijn beweeglijker dan ooit te tevoren en lijken de scholieren op dit punt te hebben ingehaald. De Scholierenverkiezingen zijn een toonbeeld van gematigdheid geworden. ◀

Eddy Habben Jansen is adjunct-directeur van het Instituut voor Publiek en Politiek.

Foto: Koen van Rossum

Wat stemt u zelf eigenlijk?

Leermeester Langeveld raadde zijn studenten aan voor de klas open te zijn over het eigen stemgedrag. De leraar kan dan dat gedrag als voorbeeld nemen van hoe een politieke

keuze überhaupt tot stand komt. Als hij er geheimzinnig over doet geloven ze helemaal niet meer dat hij ze feiten te bieden heeft, niet louter meningen.

Tja, makkelijk gezegd. Het is *een* oplossing voor de inherente paradox van ons vak. Zijn linkse imago zal het er niet door kwijtraken. Dat is met de invoering van competentiegericht leren niet gebeurd en dat gebeurt door het verdwijnen van de thema's evenmin.

Ik denk dat het een weeffout is, die ons tot het eind onzer dagen zal hinderen.

Maatschappijleer is en blijft een normatief vak. We worden door de staat betaald en die staat wil wat van haar jongeren: dat ze goede burgers worden.

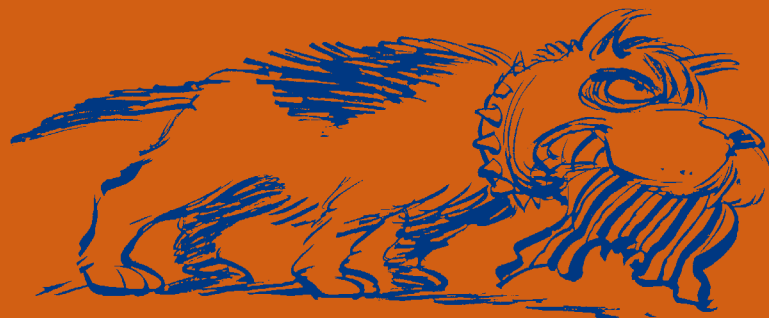
Maar wat zijn goede burgers? Dat bepaalt de geest van de tijd. Bij invoering van het vak, in de roerige jaren zestig, moest de burger vooral *kritisch* zijn. Onze taak was de leerling toe te rusten met instrumenten om in actie komen. Geweldloos weliswaar, maar evenzogoed links. Al snel luwde die waan (linkse leraren raakten gefrustreerd) en verplaatste de nadruk zich naar *mondigheid*. Hoor je daar nog wel eens iets over?

Na lange jaren van laverend zoeken naar nieuwe ankerplaatsen, gaven we het op. De val van de Muur, gevolgd door twee Paarse kabinetten, betekenden ook voor ons vak 'het einde van de geschiedenis'. Tot Fortuyn en vooral *nine-eleven* ons in onze oude, veilige haven terugbrachten. Er was weer werk aan de winkel: sociale cohesie!

Was de weeffout van ons vak hiermee hersteld? Misschien op papier, maar in de praktijk? Een goede burger is een geïntegreerde burger. Een goede burger discrimineert niet. Dat zijn natuurlijk heel mooie, maar wel normatieve, dus politieke uitspraken, die elkaar ook nog eens uitsluiten, althans elk op een andere groep jongeren betrekking heeft.

Meer nog dan de economische crisis groeperen de komende tijd de partijen zich juist rond dit thema: *integratie*. Moeten we de ene helft van de leerlingen dan laten beloven dat ze niet zullen radicaliseren als de andere helft belooft geen PVV te zullen stemmen?

Grom

Gewoon dezelfde schoenen

Eveline Goesten

Op dinsdag 2 juni jongstleden konden scholieren uit heel Nederland stemmen bij de Scholierenverkiezingen voor het Europees Parlement.

Sommige leerlingen hadden de *Stemwijzer* van te voren al ingevuld, anderen namen de verkiezingen minder serieus. Leerlingen die Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen volgen kregen de kans om meer over dit onderwerp te leren, waardoor hun belangstelling voor de verkiezingen werd gewekt. Gymnasiaste Eveline Goesten deelt haar ervaringen.

Eveline Goesten in gesprek met Barry Madlener (Foto: Bas Banning).

Het leek mij erg leuk om aan de Scholierenverkiezingen deel te nemen, dus gaf ik mij op om te helpen bij het stembureau. Als voorzitter moest ik zorgen dat alles goed zou verlopen, want heel de bovenbouw van Scholengemeenschap Spieringshoek Schiedam mocht tussen het tweede en vijfde lesuur stemmen. Ondanks de drukte verliep het allemaal erg goed.

In tegenstelling tot de echte verkiezingen stemden de leerlingen per computer, die goed werd afgeschermd zodat het stemmen eerlijk en geheim zou

zijn. Veel leerlingen vonden het erg leuk om te stemmen, al dan niet omdat zij hierdoor lessen misten. Sommigen bleven lang hangen. Helaas snapte niet iedereen waarom het er zo officieel aan toe ging: 'het was tenslotte geen echte verkiezing'. Hen werd verteld dat het om een getrouwe weergave van de werkelijke verkiezingen ging.

Barry Madlener

De Scholierenverkiezingen werden landelijk door het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) georganiseerd en de

uitslag werd in Den Haag bekendgemaakt. Met andere leerlingen en docent Bas Banning heb ik deze persconferentie met verschillende politici bezocht. Die was erg spannend: de persconferentie werd live op televisie uitgezonden. Normaal zie je deze belangrijke mensen alleen maar in de media en we hadden geen idee hoe zij zich in het echt zouden gedragen.

Er waren weinig andere scholen aanwezig. Dat was jammer, want het was een unieke kans om met politici te discussiëren. Zo hebben we Barry Madlener een aantal pittige vragen kunnen stellen. Madlener was de lijsttrekker van de Partij

voor de Vrijheid (PVV) en we waren natuurlijk erg benieuwd naar zijn opvattingen. We vroegen hem naar de invloed van zijn omgeving op zijn werk en naar zijn standpunten over de arbeidsmigranten in Europa. Hij bleek van mening dat deze arbeidsimmigranten niet meer binnen mogen komen. 'We kunnen niet voor iedereen zorgen', zei Madlener zelfverzekerd. Hij was opgegroeid in een klein plaatsje zonder veel criminaliteit en daar was het heel gewoon om iedereen te vertrouwen. Toen hij in de stad ging wonen kreeg hij met vervelende dingen te maken. Er werd veel gestolen en mensen waren minder vriendelijk: 'Vroeger leefde ik als jongeman in Oostvoorne, waar alles veilig was. Je hoefde niets

op slot te doen. Ik kwam in Rotterdam wonen en mijn auto werd gestolen.'

Op onze vraag wat hij van landen als Roemenië en Bulgarije vond, antwoordde hij: 'Het is nadelig voor Nederland als Europa veel moeite gaat doen om deze landen er weer bovenop te helpen. We hebben een fout gemaakt door ze nu al toe te laten.' Andere zaken die hij in ons gesprek naar voren bracht waren de risicjongeren: 'Jongeren krijgen op dit moment te lage straffen, in andere landen worden veel hogere straffen opgelegd'. Het viel me op dat zijn antwoorden allemaal vastberaden en duidelijk waren.

Bovendien vond hij het zichtbaar leuk om met ons te discussiëren.

Uitslag

Na de interessante discussie werd de uitslag bekendgemaakt. Dit was minder spannend dan wij dachten dat het zou zijn. Het *Idols-beeld* met tromgeroffel en huilbuien dat ik voor ogen had, maakte plaats voor tabellen en een rustig publiek. Verschillende politici waren bij de bekendmaking aanwezig. Naast Barry Madlener waren ook Jeanine Hennis-Plaschaert (VVD), Marianne Thieme (Partij voor de Dieren, PvdD) en Thijs Berman (PvdA) van de partij. Niet iedereen was blij met de uitslag, maar iedereen bleef kalm en vrolijk. Bovendien was met eigen ogen te zien dat politici ook gewoon maar mensen zijn. Sommigen zagen er wat moe uit, anderen hadden een vlek op hun shirt en Marianne Thieme had zelfs dezelfde schoenen aan als ik! Ze wisten precies wat ze moesten zeggen en daar heb ik bewondering voor.

Goed beeld

Na de uitslag was er nog gelegenheid om vragen te stellen. Wij vroegen aan Marianne Thieme hoe zij vroeger stemde. Zij stemde niet omdat zij 'vond dat geen enkele partij rekening met de dieren hield'. Na deze vragenronde verdwenen de meeste politici snel. Zij hadden de uitslag gehoord en dat was genoeg. De PVV heeft uiteindelijk met 19,3 procent gewonnen, daarna volgden de PvdA (18,6 procent) en de VVD (10,3 procent). Voor politici was deze uitslag belangrijk, mede omdat de Scholierenverkiezingen een goed beeld van de uitslag van de echte verkiezingen, een dag later, zouden kunnen geven.

Die echte verkiezingen waren net zo spannend. Het is grappig te zien dat de Scholierenverkiezingen *echt* een goed beeld van de werkelijkheid geven. Door de aandacht die ik de dag daarvoor aan de verkiezingen had besteed en de debatten tussen de lijsttrekkers die ik die avond had gezien, begreep ik op de verkiezingsdag alles wat er gebeurde. Alles ging precies hetzelfde, alleen werd er nu met een potlood gestemd in plaats van met de computer! ◀

Eveline Goesten is gymnasium-5-leerlinge op de Scholengemeenschap Spieringshoek Schiedam.

Gratis gastlessen voor mbo

Politiek, stemmen en verkiezingen

Gaan uw leerlingen in maart 2010 voor het eerst naar de stembus? Vanaf 1 oktober heeft het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP) een aanbod van gastlessen dat zich richt op deze groep leerlingen.

Enthousiaste gastdocenten van het IPP komen hiervoor graag naar uw school.

En wat verandert er nog meer als je 18 wordt? Ook die vraag beantwoorden onze gastdocenten samen met uw leerlingen. De lessen richten zich op het mbo.

U kunt kiezen uit lessen met verschillende thema's:

- **Stemmen**
- **Hoe kun je zelf invloed uitoefenen?**
- **Hoe wordt ons land bestuurd?**
- **Politieke partijen**
- **Lokale politiek**

In alle lessen wordt kennisoverdracht gecombineerd met interactieve werkvormen. De gastdocenten geven per dag op één school minimaal twee en maximaal vijf lessen. De gastlessen zijn gratis en beginnen niet voor 9.00 uur. Begin september vindt u meer informatie over de gastlessen en de wijze waarop u deze kunt aanvragen op

www.politiekindeklas.nl

Project ter bevordering van wereldburgerschap

Gelukkig Globaland

Wolter Blankert

Als u op een speelse manier aandacht wilt vragen voor de verhoudingen in de wereld, voor de kloof tussen arm en rijk en de bedreiging van het milieu, kunt u kiezen voor het project *Globaland*, gericht op de onderbouw van het vmbo... tenminste als de school het mogelijk maakt hiervoor twee dagen uit te trekken en het gewone lesrooster los te laten. Het Hilversumse St. Aloysius College deed dat.

Maatschappijleer bestaat nu ruim veertig jaar. Veertig jaar lang hebben docenten hun best gedaan hun leerlingen op te leiden tot even goed geïnformeerde als kritische burgers. Het grootste deel van de huidige kiezers heeft lang of kort geleden kunnen genieten van het mooie vak Maatschappijleer. Momenteel scoren populistische partijen - die een broertje dood hebben aan feiten die niet in hun kraam te pas komen en blind zijn voor het reëel bereikbare - beter dan ooit. Zouden ze nog beter scoren zonder

Maatschappijleer? Laten we het daarop maar houden.

Ongelijke kansen

Aandacht vragen voor de ongelijke kansen in de wereld heeft altijd deel uitgemaakt van Maatschappijleer. Dat kan binnen de lessen of binnen een project. Voor dat laatste kan desgewenst een beroep worden gedaan op de Stichting *Global Education* die een heel project verzorgt. Dat verzorgen kan letterlijk worden genomen. De docent heeft zelf

Globaland

Globaland is geen lespakket, maar een flitsend onderwijsproject dat door enthousiaste jongeren wordt georganiseerd en uitgevoerd.

Kosten voor het tweedaagse project

€ 7,50 plus een variabele vergoeding van € 12,50 per leerling (minimaal zestig leerlingen). Betaling met de CJP Cultuurkaart is mogelijk.

Contactgegevens

Stichting Global Education
Wolfstraat 98
6531 LP Nijmegen
telefoon: 06 – 2669 2266
e-mail: info@globaland.nl
www.globaland.nl

een paar rustige dagen: geen voorbereiding en bij de uitvoering van het project zelf blijft zijn rol beperkt tot die van beoordelaar van sommige prestaties, naast natuurlijk het onvermijdelijke oogje dat in het zeil moet worden gehouden. Niet alleen levert de stichting al het lesmateriaal en de daarbij benodigde hulpmiddelen, ook is voor elke klas een externe kracht beschikbaar. Zij worden gerekruteerd uit *geestdriftige jongeren*, zoals de stichting aangeeft, voor een belangrijk deel leraren-in-opleiding.

St. Aloysius College

Het verloop van het twee dagen durende project is gevolgd bij het St. Aloysius College in de binnenstad van Hilversum, een vmbo-school, theoretische leerweg met havo-onderbouw, met circa 500 leerlingen. Feitelijk is het een klassieke mavo, met de geborgenheid die daarbij hoort. De docenten spreken vol lof over hun *kleine* school, waar ze klassen jaren volgen en waar leerlingen en leerkrachten elkaar kennen. De katholieke traditie wordt in ere gehouden door geld voor een Keniaanse school in te zamelen. Zo mondt ook dit tweedaagse project uit in een dag fondswerving met een opbrengst van 1.900 euro (door zelf producten te maken en te gelde te maken, waarvoor eerst *microkrediet* is verkregen).

Frappant is de pluriforme samenstelling van de klassen, het lijkt haast een weerspiegeling van de Nederlandse samenleving. Een samenstelling die eigenlijk voor de meeste scholen in Nederland zou moeten gelden. Het kent een redelijk segment leerlingen van Marokkaanse of Turkse komaf, gelardeerd met leerlingen met wortels in Suriname. Ook recente immigrantengroepen zijn vertegenwoordigd, terwijl zo op het oog ruim de helft uit autochtone Hilversummers bestaat. Als men ziet hoe soepel de school draait en hoeveel energie daarin moet zijn gestoken - met als resultaat dat de Omars als de gewoonste zaak van de wereld samenwerken met de Chantals - beseft men nog eens hoe hol de leuzen van het populisme zijn. Wat moet een school daarmee?

Populisme

Voor de Marokkaanse leerlingen is het zeker niet aangenaam om dagelijks te horen dat ze behoren te ontspreken. Binnen de schoolmuren valt daarvan niets te merken, maar het is wel een reden niet al te veel aandacht aan de actuele politiek te schenken. Met het Nederlandse immigratiebeleid is stellig veel misgegaan en daar spelen populistische partijen graag op in; een enkele keer slaan ze zelfs de spijker op de kop. Om daarin gewone goedwillende leerlingen te betrekken, die hun best doen een rol

in onze samenleving te gaan spelen, is een ontsparing die doet denken aan een duister verleden. Demonisering van het populisme geldt echter als uitlokking tot geweld en daarom moet het hierbij worden gelaten.

Het project

Beter is het zich terug te trekken in de virtuele wereld van *Globaland*. Ook daar worden problemen gesimplificeerd, maar daarvan wordt niemand het slachtoffer. Het gaat om een simulatiespel met een wedstrijdelement, aangestuurd door een wat irritant mannetje vanaf het televisiescherm (dat geeft wel te denken). Irritant of niet, de leerlingen luisteren wel (waarom luisteren ze geconcentreerder naar deze spraakwaterfall dan naar de gemiddelde leraar?). De klas splitst zich daarna op in vijf groepen die elk een land vertegenwoordigen. Het best bestuurde land is de winnaar. Het St. Aloysius College had overigens de klassen door elkaar gegoooid, waardoor eerste- en derdeklassers met elkaar moesten samenwerken.

Bij de eerste opdracht moesten de leerlingen geld verdienen, met het beantwoorden van quizvragen, het zingen van een rap of het opvoeren van een tragedie (komedie mocht ook).

Daarna kwam het wezenlijke element, de besteding van het zuur verdiende belastinggeld. Dat leidde tot leuke discussies:

'Ik steek het liefst zo veel mogelijk geld in huisvesting, een mooi huis is erg belangrijk', 'Voor de toekomst is onderwijs veel belangrijker, laten we veel geld in goede scholen steken' (niemand uitte twijfel over het nut en effect van onderwijs), en 'Voor school is huiswerk erg belangrijk, om dat goed te maken, moet je een mooi huis hebben'. Zo werd het geld eerlijk verdeeld over huisvesting en onderwijs en viste het leger volledig achter het net.

Wereldburgerschap

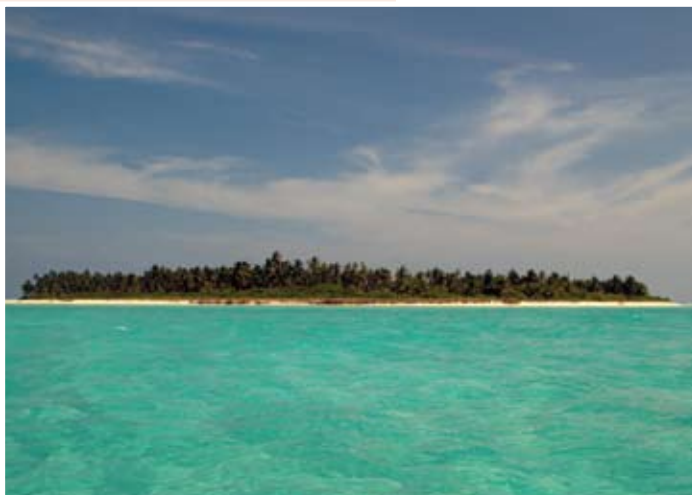
Duidelijk is dat landen die te veel uitgeven of het milieu verwaarlozen van een koude kermis thuiskomen. Daar zorgen de spelregels wel voor. De leerlingen vatten de zaak serieus op en probeerden tot de beste resultaten te komen; bij het vorderen van het project en de nadering van de ontknopning met toenemend enthousiasme. De leerkrachten stonden er opvallend positief tegenover. Geen klachten over lessen die beter besteed zouden kunnen worden: 'Het bevordert de saamhorigheid. Het is goed dat leerlingen verder leren kijken dan hun eigen omgeving. Dit draagt bij aan wereldburgerschap'.

Dat laatste is precies het doel van het project en van de stichting die het heeft opgezet. Het nieuwe schooljaar (2009-2010) kunt u er weer een beroep op doen. ◀

Lesmateriaal

Op een onbewoond eiland

‘Welkom bij jullie eerste les Maatschappijleer. Maatschappijleer gaat over maatschappelijke problemen. Een maatschappelijk probleem is een probleem waarmee meerdere groeperingen zich bezighouden en waarover verschillende meningen bestaan. Pak nu jullie boek en maak het eerste hoofdstuk!’

Mijn LIO-stage staat nog in mijn geheugen gegrift. Eindelijk had ik dan mijn eigen klas waaraan ik een jaar lang Maatschappijleer mocht geven. De allereerste les zou worden begonnen met een klassengesprek over Maatschappijleer, waarin duidelijk zou worden gemaakt welke plaats het vak in de moderne samenleving innam. Ook zou nader worden ingaan op de ontwikkeling van onze samenleving, op de standenmaatschappij in de Middeleeuwen en op de verzuilde samenleving van na de Tweede Wereldoorlog, waarin vaststond hoe men over bepaalde zaken dacht en op welke partij men moest stemmen... en hoe dat in de jaren zestig is veranderd. Het is belangrijk dat de leerlingen nu zelf over maatschappelijke problemen gaan nadenken en een eigen standpunt daarover formuleren.

Het ging al mis bij de eerste vraag: hoe was een samenleving in de Middeleeuwen georganiseerd? De arme

vmbo-basis- en kaderleerlingen keken vol onbegrip: Middeleeuwen, organisatie, samenleving? De klas raakte totaal in paniek en ik ook.

Inmiddels heb ik een beter beeld van mijn doelgroep en zal het jaar niet meer worden begonnen met een verhaal over de ontwikkeling van de samenleving. Mijn eigen maatschappijleerdocent richtte de les destijds in rondom het idee van het onbewoond eiland. Zijn lesopzet was simpel, maar aansprekend.

Eiland

De leerlingen beeldden zich in dat de hele klas op een onbewoond eiland terecht was gekomen. De docent vroeg de leerlingen op te schrijven wat er op het eiland nodig was, te beginnen met wat het hardst nodig was. Eten en drinken natuurlijk, en huisvesting. De docent vroeg door: ‘Wat gebeurt er als iemand steelt?’ Ja, er was ook politie nodig, een rechter die ervoor zou zorgen dat dieven werden berecht en gevangengenomen om de dieven in op te sluiten. Uiteindelijk kwam er een lange lijst met voorzieningen op het bord, van huizen tot en met uitgaansgelegenheden. ‘Wat nu op het bord staat, daarover gaat het vak Maatschappijleer’, zie de docent.

Geïnspireerd door deze eerste les Maatschappijleer, heb ik voor komend jaar twee beginlessen ontworpen op basis van het idee van het onbewoonde eiland. De eerste les zal worden gegeven zoals deze hierboven is beschreven. In de tweede les wordt een koppeling met een maatschappelijk probleem gemaakt. Hierbij worden de antwoorden van de eerste les gebruikt.

Op het onbewoonde eiland van de leerlingen ontstaat een aantal problemen. Zo kan een leerling eten van een ander hebben gestolen. De leerlingen denken na over wat er met deze dief moet gebeuren. Moet de dief in een gevangenis worden opgesloten of gewoon maar in het water worden gegooid? De leerlingen zien dat de hele klas met dit probleem heeft te maken en dat er verschillende oplossingen voor het probleem zijn.

Vervolgens wordt een verband met de Nederlandse samenleving gelegd. Ook hierin zijn problemen die iedereen aangaan en waarover verschillende meningen bestaan. Dit zijn de zogeheten *maatschappelijke problemen*. Hiervoor kan een opdracht van

Ingezonden brief

De onderwijsmaffia sloeg weer toe

Jasper Vreken in de leermiddelendatabase van Kennisnet worden gebruikt: leerlingen brengen door middel van een fotoreportage een maatschappelijk probleem van Nederland letterlijk in beeld (de opdracht staat op de website www.maatschappijpolitiek.nl). De mooiste reportages kunnen een plek in het klaslokaal krijgen.

Elk moment

Het idee van het onbewoonde eiland kan het gehele jaar door worden gebruikt. Zo kan bij het hoofdstuk Politiek aan de leerlingen worden gevraagd of zij liever een dictatuur of een democratie op hun eiland zouden willen hebben, en waarom? Als het over de multiculturele samenleving gaat, kan een andere groep verstekelingen op het eiland belanden. De vraag is dan hoe met deze groep moet worden omgegaan. Mogen ze hun eigen cultuur behouden, moeten ze zich aanpassen of moeten ze gewoon 'oprotten'?

In september zal ik deze twee lessen voor het eerst gaan geven. Hopelijk vormen ze een goed en rustig begin voor docent en leerlingen. ◀

Christine Elout

In de mei-uitgave van *Maatschappij & Politiek* las ik het stuk van Radboud Burgsma over het bezoek van de Onderwijsinspectie. De inspecteur had met zoveel woorden laten weten dat de leerlingen te veel in de boeken zaten. Daarmee ontmaskert deze inspecteur zich als een lid van de Roversbende die het onderwijs van zijn inhoud probeert te ontdoen.

Als ik zo iemand in de klas kreeg zou ik hem meteen de deur wijzen met de opmerking dat hij een gevaar voor het onderwijs was en dat hij zo ver mogelijk van de leerlingen moest worden verwijderd. Maar misschien is nog beter wat een collega van me deed, toen een dergelijke dief in zijn klas verscheen: hij zette de videorecorder aan en liep de klas uit. Op de vraag van de crimineel wat dat had te betekenen, verklaarde hij dat hij altijd zo les gaf. Hij was bereid de modernste media te gebruiken. Na die woorden liep hij dus weg. Maar Radboud Burgsma kreeg dat waarschijnlijk niet in de les zelf te horen. Hij las dat in een verslag: ik zou dat *diefstal-op-afstand* willen noemen. Leraren Maatschappijleren weten wat burgerlijke ongehoorzaamheid inhoudt. Ze moeten het ook toepassen. Er is een onderwijsmaffia opgestaan die bezig is ons onderwijs van haar inhoud te ontdoen, het gaat volgens hen om de vorm. Zij propageren het inhoudsloze *leren leren*, de *contentarme* competenties en het incompetentiegericht onderwijs.

Ik zou zeggen: pik het niet. De Inspectie heeft zich niet te bemoeien met de manier waarop wij met hart en ziel proberen de leerlingen wijzer te maken. Veel leerlingen lezen nauwelijks en dus laten wij ze dat juist wel doen. Ze zijn ongeconcentreerd en ze hebben geleerd van de onderwijskundige maffia dat zoiets officieel *multitasking* heet en we leren ze juist dat ze zich moeten concentreren. Ze zitten uren achter (of beter: voor) hun computer en we laten ze zien hoeveel rijker aan inhoud weldoordachte en geschreven stukken zijn. En inderdaad, in al die zaken stellen we zeker niet de leerling centraal.

Ik hoop dat meer mensen als Radboud Burgsma ons van de slinkse bewegingen van deze criminele organisaties op de hoogte houden. Misschien kan de redactie van dit blad haar pagina's openstellen voor berichten over waar ze weer hebben toegeslagen. Laten wij burgerlijke ongehoorzaamheid in de praktijk brengen en zoals we weten doe je dat als je geweten je dat ingeeft, als je de misstand openbaar aan de kaak stelt, geen geweld gebruikt en bereid bent de gevolgen ervan te accepteren.

Huub Philippens

(advertentie)

The Mass Shooting of Jews in Ukraine 1941-1944:

The Holocaust by Bullets

In Nederland alleen te zien in Nationaal Monument Kamp Vught
met Nederlandse vertaling

10 september 2009 t/m 9 januari 2010

Lunettenlaan 600
5263 NT Vught
(073) 656 67 64
www.nmkampvught.nl
www.holocaustbybullets.nl
Entree vrij | geschikt 16 +

Deze expositie is mogelijk dankzij

Ministerie van Volksgezondheid,
Werkloosheid en Sport

Mémorial
de la
SHOAH
Musée
du
Holocauste
et
de
la
Résistance

The Mass Shooting of Jews in Ukraine 1941-1944:
The Holocaust by Bullets is ontwikkeld en wordt verspreid door
LE MEMORIAL DE LA SHOAH, Parijs, Frankrijk.

Voortgezet en
hoger onderwijs:
Bezoek de expositie (16+);
lesmateriaal en workshop
op aanvraag.

Nieuws van het bestuur

Mbo

De MBO Raad heeft een advies aan staatssecretaris Marja van Bijsterveldt uitgebracht over het document *Leren, Loopbaan en Burgerschap* (LLB). De kern van het advies luidt: 'landelijk worden er geen verplichte kaders gesteld voor inhoud, vormgeving of toetsing van burgerschap'. Als het advies wordt overgenomen leidt dat volgens het NVLM-bestuur tot de teloorgang van de burgerschapsvorming in het mbo. Daarom heeft het een kritische brief aan staatssecretaris Van Bijsterveldt en de onderwijswoordvoerders in de Tweede Kamer geschreven. Die brief heeft direct effect gehad: Kamerlid Staf Depla (PvdA) stelde naar aanleiding van onze brief schriftelijke vragen aan de staatssecretaris. Daarnaast werden wij uitgenodigd voor een gesprek met de staatssecretaris op 18 augustus. Omdat de inhoud van de pagina die u nu leest eind juli werd geschreven, moeten wij u de uitkomst van dat gesprek nog even schuldig blijven.

Oorkonden examenkandidaten

Dit jaar heeft de NVLM 28 oorkonden uitgereikt aan leerlingen die een 9,0 of

hoger voor het centraal schriftelijk examen haalden. Het Sint-Maartenscollege in Maastricht, de school van Huub Francort en Trix Savelberg, spande de kroon met maar liefst 23 oorkonden.

Winnaars profielwerkstukwedstrijd 2009

Op maandag 15 juni maakten de winnaars van de profielwerkstukwedstrijd Maatschappijleer/Maatschappijwetenschappen een rondvlucht met SP-Kamerlid Ewoud Irgang. Prijswinnaars waren Robbert Dautzenberg van Scholengemeenschap Sophianum te Gulpen (havo) en Sophie van Gool van het Montessori Lyceum Amsterdam (vwo). Robbert schreef een werkstuk met de titel *Jongeren en Politiek*, Sophie schreef *De kern van de grap: humor, wetenschap en bananen*. U vindt de juryrapporten op www.nvln.nl. De wedstrijd werd georganiseerd door de NVLM in samenwerking met de faculteiten Sociale Wetenschappen van de Vrije Universiteit Amsterdam en de Erasmus Universiteit Rotterdam.

We hopen volgend schooljaar op nog meer inzendingen voor de wedstrijd. Als u uw leerlingen aanmoedigt een profielwerkstuk voor Maatschappijleer of Maatschappijwetenschappen te schrijven besteden ze tachtig studielasturen extra aan ons vak. Toch de moeite waard om u daar sterk voor te maken!

Docentendag

De Docentendag Maatschappijleer, jaarlijks georganiseerd door de NVLM en het Instituut voor Publiek en Politiek, vindt dit schooljaar plaats op vrijdag 5 februari 2010 in Zwolle. Zet u de datum alvast in uw agenda?

Examenbesprekingen

Het NVLM-bestuur was redelijk tevreden over de opkomst bij de examenbesprekingen. Bij de vmbo-besprekingen waren zestien docenten, bij de vwo-besprekingen telden wij achttien docenten. De grote klapper was de havo: in totaal 64 docenten op drie bijeenkomsten. Hopelijk zet deze trend zich voort! Naar aanleiding van het examen vmbo-gl/tl (vraag 12 en 31) en vmbo-kb (vraag 7 en 8) heeft het bestuur een

brief gestuurd aan de Centrale examencommissie vaststelling opgaven (CEVO) met het verzoek de normering aan te passen. De CEVO erkende dat een aantal van onze bezwaren terecht was, maar de vier opgaven uit onze brief zijn 'uiteindelijk niet anders gewogen dan de overige opgaven uit de examens gl/tl en kb'.

Full colour

Het NVLM-bestuur feliciteert de redactie van *Maatschappij & Politiek* met de nieuwe vormgeving in full colour!

Coen Gelinck

NVLM-bestuur

Arthur Pormes, voorzitter
telefoon: 0346 - 262888
e-mail: a.pormes@brokledede.nl

Coen Gelinck, secretaris
Nieuwe Prinsengracht 78 II
1018 VV Amsterdam
telefoon: 06 - 40755812
e-mail: coen@wxs.nl

Tom Stroobach, penningmeester
telefoon: 0320 - 249481
e-mail: tstroobach@hotmail.com

Hans Teunissen, vicevoorzitter
e-mail: h.teunissen@denassau.nl

Ingrid Faas, ledenadministratie
e-mail: ingridfaas@gmail.com

Rob van Otterdijk
e-mail: r.vanotterdijk@chello.nl

Felix van Vugt
e-mail: felix.vanvugt@tiscali.nl

Patricia Leenders
e-mail: p.leenders@ils.ru.nl

www.nvln.nl
girorekening NVLM: 1889654

gesignaleerd

Handboek Maatschappelijke Stage

Leerlingen uit het voorgezet onderwijs moeten straks binnen het schoolprogramma voor 72 uur maatschappelijke activiteiten verrichten in een organisatie. Er zijn legio mogelijkheden om maatschappelijke stagiaires in te zetten. Dit kan een individuele stagiaire zijn of een groep leerlingen die helpt bij het opzetten en uitvoeren van bijvoorbeeld een sportdag of activiteit of een estafettestage, waar verschillende leerlingen het hele jaar door in een organisatie actief zijn. Het Maatschappelijk Stagebureau heeft een handboek geschreven over hoe een maatschappelijke stage binnen de organisatie kan worden opgezet. De tweede druk van *Het Complete Handboek voor de Maatschappelijke Stage* is geheel geactualiseerd en verbeterd. Het handboek biedt inzicht in de nieuwe regelgeving en is voor organisaties een helpende

hand om snel en zonder extra inspanningen de maatschappelijke stage vorm te geven. Prijs: € 18,95, exclusief verzendkosten. Meer informatie: www.maatschappelijkstagebureau.nl.

Symposium Leermiddelenbeleid

Het onderwijs vraagt tegenwoordig om ander leer materiaal en meer maatwerk. Docenten zijn op zoek naar de optimale mix van papieren en digitaal materiaal. Ook de financieringsstructuur is gewijzigd. Hoe vertalen scholen deze wensen ten aanzien van leer materiaal in een plan van aanpak en een functioneel programma van eisen? Wat is de samenhang met het ICT-beleid en het personeelsbeleid? Wat zijn de dilemma's en mogelijke oplossingen? Hoe pakken andere scholen dat aan? Voor een antwoord op deze vragen houdt het Programma Leermiddelenbeleid (een project van de VO-raad) op maandag 28 september 2009 in Ede een *Symposium Nieuw Leermiddelenbeleid*. Praktijkervaringen uit de Projecten Leermiddelenbeleid komen in meer dan vijftien workshops aan de orde. Het symposium is bestemd voor docententeams, vaksecties en schoolleiding. De deelnamekosten bedragen 50 euro per persoon. Informatie en inschrijving: www.esscongres.nl/leermiddelenbeleid.

Crisis in onderwijs

Is er sprake van een crisis in het onderwijs? Deze vraag staat centraal in het themanummer van *Filosofie*. Volgens Grahame Lock, hoogleraar Politieke Theorie en Filosofie aan de Radboud Universiteit Nijmegen, is er geen sprake van een van kentering in het onderwijs. Het niveau op scholen en universiteiten is gedaald en zal blijven dalen. Zijn stelling is dat dit niveau continu wordt aangepast aan de behoeften van de arbeidsmarkt. De term *kwaliteit* zoals door het Ministerie van Onderwijs is aangewend, heeft aldus weinig of niets te maken met wat dezelfde term in de normale taal betekent. Integendeel, deze term maakt deel uit van een ideologische kruistocht, waarvan de bedoeling is de *ouderwetse* begrippen van *Bildung* en *educatie* te vervangen door een een-dimensionale gerichtheid op de vraag: hoe kan het onderwijsstelsel zo worden geherstructureerd dat het op een maximaal efficiënte manier de behoeften van de markt dient? In een technologisch geavanceerde samenleving hoeven de meeste mensen juist steeds minder te weten en te kunnen, tenminste wat het arbeidsproces betreft. Naast Lock laten ook andere wetenschappers hun licht op de crisis in het onderwijs schijnen. De onverenigbaarheid van onderwijs en het nieuwe leren, het motivatieprobleem en de crisis in het (taal)onderwijs zijn enkele van de onderwerpen die aan bod komen.

Filosofie, jrg. 19, nr. 3, *De crisis in het onderwijs, enkele reflecties*, prijs: € 7. Informatie: www.damon.nl.

Maatschappij & Politiek

is een uitgave van het Instituut voor Publiek en Politiek. Hierin zijn tevens opgenomen de mededelingen van de NVLM. De redactieleden zijn in hun journalistieke werkzaamheden onafhankelijk.

Redactie

Wolter Blankert, Radboud Burgsma, Christine Elout, Coen Gelinck, Hans van der Heijde (hoofdred.), Lieke Meijs, Hessel Nieuwelink, Gerard van Rossum, Anique ter Welle, Jeff Peck (correspondent New York, VS).

Eindredactie

Maarten Cras

Vormgeving

Addy de Meester

Foto-omslag

Bas Banning

Druk

Drukkerij Haasbeek

Uitgever

Instituut voor Publiek en Politiek,
Prinsengracht 915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00
e-mail: uitgeverij@publiek-politiek.nl

Redactiesecretariaat

Instituut voor Publiek en Politiek
Prinsengracht 915
1017 KD Amsterdam
telefoon 020 521 76 00
e-mail menp@publiek-politiek.nl
www.maatschappijenpolitiek.nl

Abonnementsprijs M & P 2009

€44,50 per jaar. Studenten €38,- Scholen en instellingen €48,70. M & P verschijnt acht keer per jaar. Losse nummers €5,90 (exclusief verzendkosten).

Nieuwe abonnementen

Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan na ontvangst van het abonnementsgeld. Afhankelijk van de ingangsdatum wordt een evenredig gedeelte van de prijs van een jaarabonnement in rekening gebracht. Abonnementen kunnen ook worden aangegaan met terugwerkende kracht. Dit is echter afhankelijk van de voorraad oude nummers. Aanmelding van nieuwe abonnees bij de uitgever.

Beëindiging abonnement

Opzegging schriftelijk tot 1 december van het lopende abonnementsjaar.

Auteursrecht

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie met uitzondering van de tekst van het leerlingmateriaal, indien dit geschiedt zonder winstoogmerk. In alle gevallen dient de bron duidelijk te worden vermeld.

Advertenties

Tarieven op aanvraag verkrijgbaar bij de uitgever, telefoon 020 5217600.

Kopij en mededelingen

Bijdragen naar het redactiesecretariaat.

ISSN 1566-1555

**Het komende nummer van
Maatschappij & Politiek
verschijnt op 28 september**

DONOR OF NIET?

Nieuw lespakket maatschappijleer over orgaandonatie

Een onderwerp dat actueel blijft en vaak tot (heftige) discussies leidt: orgaandonatie. Speciaal voor het middelbaar onderwijs is er nu een lespakket voor maatschappijleer vmbo en havo/vwo.

Orgaandonatie is een belangrijk maatschappelijk vraagstuk. Er is nog steeds een groot tekort aan donororganen. De roep om meer donoren is dan ook met grote regelmaat te horen. Maar hoe maak je nu een keuze om wel of geen donor te worden, hoe ga je om met voor- en tegenargumenten? Vragen die vooral ook voor jongeren van groot belang zijn. Zij krijgen immers na hun 18e verjaardag allemaal een donorformulier toegestuurd.

NIGZ-Donorvoorlichting vindt het belangrijk dat jongeren goed geïnformeerd worden. Het lespakket richt zich zowel op kennisoverdracht als op meningsvorming over orgaandonatie.

Het pakket is ontwikkeld door het Instituut voor Publiek en Politiek (IPP).

Er is een versie voor het vmbo en voor havo/vwo. Het pakket is modulair van opzet, in samenwerking met een aantal maatschappijleraren tot stand gekomen en sluit goed aan bij de eindtermen.

Elk lespakket bestaat uit een docentenhandleiding met kopieerbare werkbladen, een dvd met korte filmpjes over orgaandonatie en een cd-rom met downloadbare bestanden.

Bestellen kan met onderstaande antwoordkaart. De prijs is € 10,- inclusief verzendkosten. Meer informatie (en digitale bestelmogelijkheid) kunt u vinden op www.donorinfo.nl

dvd met 9 filmpjes

docentenhandleiding havo/vwo en vmbo

Het lespakket in het kort:

- kennisoverdracht en meningsvorming
- weinig voorbereidingstijd
- 2 pakketten voor respectievelijk vmbo en havo/vwo
- kopieerbare werkbladen naar eigen believen te selecteren
- dvd, cd-rom en website
- sluit aan bij eindtermen

Ja, ik bestel het volgende 'Donor of niet?' lespakket

- havo/vwo-versie € 10,- incl verzendkosten
- vmbo-versie € 10,- incl verzendkosten

Naam.....M/V

Naam school.....

Adres.....

Postcode.....

Woonplaats.....

Telefoon.....

e-mail.....

Verstuur deze kaart portovrij naar NIGZ-Donorvoorlichting, Antwoordnummer 2210, 3440 VB Woerden (Vergeet niet de gewenste versie aan te geven!)